

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ім. В.В. Докучаєва
Кафедра лісоуправління, лісоексплуатації та безпеки життєдіяльності

«ЗАТВЕРДЖУЮ»
Перший проректор
професор Р.М. Шелудько
«28» серпня 2020р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
ВК 2.2.3 «ЦИВІЛЬНИЙ ЗАХИСТ»

(шифр і назва навчальної дисципліни)

Галузь знань	20 «Аграрні науки та продовольство»
Спеціальність	205 «Лісове господарство»
	(шифр і назва напрямку підготовки)
Освітньо-професійна програма	«Лісове господарство»
	(шифр і назва спеціальності)
Спеціалізація	
	(назва спеціалізації)
Факультет	Лісового господарства
	(назва інституту, факультету, відділення)

Робоча програма дисципліни «Цивільний захист» для здобувачів галузі знань 20 «Аграрні науки та продовольство», спеціальності – 205 «Лісове господарство», освітньо-професійної програми – «Лісове господарство»

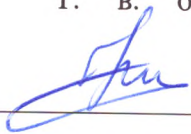
Розробник:

Д. т. н., професор **Любимова Н. О.** кафедри лісоуправління, лісоексплуатації та безпеки життєдіяльності,

Робочу програму затверджено на засіданні кафедри лісоуправління, лісоексплуатації та безпеки життєдіяльності

Протокол від "25" серпня 2020 р. № 1

Т. в. о. завідувач кафедри лісоуправління та лісоексплуатації, доцент

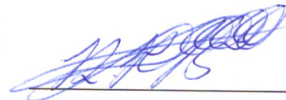

Назаренко В.В.

Схвалено методичною комісією факультету лісового господарства

«28» 08 " 28 " 08 2020 р., протокол № 1

/ Голова методичної комісії
Факультету лісового господарства,
канд. с.-г. наук, доцент ХНАУ

М. М. Ведмідь

©Любимова Н.О., 2020 р.

©ХНАУ ім. В.В.Докучаєва, 2020 р.

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітній рівень підготовки	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів - 3	галузь знань 20 – « Аграрні науки та продовольство», Спеціальність – 205 «Лісове господарство»	Вибіркова	
Модулів – 3		Рік підготовки:	
Змістових модулів – 3		1-й	
Загальна кількість годин - 90		Семестр	
	2-й	-	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 4 самостійної роботи студента - 4	Освітній рівень – <i>початковий (короткий цикл)</i>	Лекції	
		14 год.	6
		Практичні, семінарські	
		16 год.	-
		Лабораторні	
		-	-
		Самостійна робота	
		60 год.	84
	Вид контролю залік		

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета дисципліни: формування у студентів необхідних компетенцій для забезпечення ефективного управління цивільним захистом з урахуванням особливостей майбутньої професійної діяльності випускників та досягнень науково – технічного прогресу.

Завдання дисципліни полягають у засвоєнні студентами новітніх теорій, методів і технологій з прогнозування надзвичайних ситуацій, побудови моделей їх розвитку, визначення рівня ризику та обґрунтування комплексу заходів, спрямованих на відвернення надзвичайних ситуацій, захист персоналу, населення, матеріальних та культурних цінностей в умовах надзвичайних ситуацій, локалізацію та ліквідацію їх наслідків.

Компетентності, завдання, вміння, розуміння, якими оволодіє здобувач вищої освіти в процесі навчання

Знати:

- методи моніторингу надзвичайних ситуацій;
- інструментарій, потрібний для моніторингу надзвичайних ситуацій;
- способи побудови сценаріїв розвитку надзвичайних ситуацій;
- методи оцінювання соціально – економічних наслідків надзвичайних ситуацій;
- новітні досягнення в управлінні безпекою в надзвичайних ситуаціях.

Уміти:

- провадити ідентифікацію, дослідження умов виникнення і розвитку надзвичайних ситуацій та забезпечення скоординованих дій щодо запобігання їм на об'єкті господарювання відповідно до своїх професійних обов'язків;
- вибирати та застосовувати методики з прогнозування та оцінювання становища в зоні надзвичайної ситуації, розраховувати параметри ура жальних факторів джерел надзвичайних ситуацій, що контролюються і використовуються для прогнозування;
- визначати склад сил, засобів і ресурсів для подання наслідків надзвичайних ситуацій;
- розуміти, розробляти й упроваджувати превентивні та оперативні заходи цивільного захисту;
- забезпечувати навчання працівників об'єкта господарювання з питань цивільного захисту;
- оцінювати стан готовності надзвичайних ситуацій за встановленими критеріями та показниками.

На вивчення навчальної дисципліни відводять 90 год. – 3 кредити ЄКТС

Результати навчання здобувача вищої освіти

- вміти впровадити безпечні технології, обирати оптимальні умови і режими праці, проектувати робочі місця на основі сучасних технологічних та наукових досягнень в галузі лісового господарства з метою профілактики виникнення надзвичайних ситуацій;
- вміння обґрунтувати нормативно-організаційні заходи забезпечення безпечної експлуатації технологічного обладнання та попередження виникнення техногенних небезпек;
- здатність аналізувати механізми впливу небезпек на людину, визначати характер взаємодії людини з небезпеками середовища з урахуванням специфіки механізму токсичної дії небезпечних речовин, енергетичного впливу та комбінованої дії вражаючих факторів.

Перелік компетентностей:

Інтегральна компетентність – Здатність розв'язувати типові спеціалізовані задачі в певній галузі професійної діяльності (лісового господарства) або у процесі навчання, що передбачає застосування положень і методів цивільного захисту і характеризується певною невизначеністю умов.

Загальні компетентності:

- ЗК 2. Здатність застосовувати знання у надзвичайних ситуаціях.
- ЗК 3. Здатність планувати та управляти часом.
- ЗК 4. Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.
- ЗК 12. Здатність до адаптації та дії в надзвичайній ситуації.
- ЗК 14. Вміння виявляти, ставити та вирішувати проблеми у надзвичайних ситуаціях.

Спеціальні компетентності:

- СК 2. Здатність використовувати професійно-профільовані знання в галузі планування та організації діяльності підприємства у надзвичайних ситуаціях.
- СК 3. Здатність використовувати професійно-профільовані знання в галузі лісового господарства і нормування праці у надзвичайних ситуаціях.
- СК 16. Здатність обґрунтовувати управлінські рішення з урахуванням їх правомірності у сфері господарської, фінансової, страхової та інших видів діяльності у надзвичайних ситуаціях.

Міждисциплінарні зв'язки

Дисципліна та її розділи, що передують вивченню дисципліни:

1. Безпека життєдіяльності 2. Охорона праці 2. Математика. 3. Хімія 4. Біологія.

Дисципліна та її розділи, у яких використовують матеріали дисципліни

1. Охорона праці в галузі

3. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Законодавчі та теоретичні основи цивільного захисту

Тема 1. Організація цивільної оборони в сучасних умовах

Основні положення міжнародного права з питань захисту людей. Завдання та діяльність ЦО. Організації ЦО. Матеріальна частина ЦО. Умови захисту особового складу ЦО. Основні напрямки Закону України “Про ЦО України”. Складові частини системи ЦО. Основні завдання ЦО України. Система ЦО і організація її діяльності. Організація ЦО на об’єктах господарської діяльності. Сили і засоби ЄДС НС. Режим функціонування ЄДС НС.

Тема 2. Шкідливі фактори навколишнього середовища

Проблеми забезпечення життєдіяльності населення в сучасних умовах. Основні терміни і категорії ЦО. Види та рівні НС. Геологічні НС. Гідрологічні НС. Природні пожежі. Масові інфекційні захворювання і отруєння людей. НС екологічного характеру. Транспортні аварії. Найменування факторів ураження джерела техногенної НС. НС воєнного часу. Характеристики осередків ядерного, хімічного, бактеріологічного ураження.

Тема 3. Організація захисту населення

Принципи захисту населення і територій у разі виникнення НС. Мета і завдання ЦО під час НС. Комплекс заходів ЦО при виникненні НС. Державне регулювання та контроль захисту населення і територій.

Інженерний захист населення. Сховища, укриття, їх основні характеристики. Швидкостворювані укриття. Пристосування приміщень під захисні споруди. Найпростіші укриття. Вимоги до захисних споруд та їх основні складові. Експлуатаційна документація споруд. Індивідуальні та колективні засоби захисту персоналу та населення. Сповіщення. Організація медичної допомоги в осередку надзвичайної ситуації різного походження.

Змістовий модуль 2. Профілактика та дії персоналу у надзвичайних ситуаціях

Тема 4. Оцінка обстановки у надзвичайних ситуаціях

Оцінка радіаційної обстановки. Основні величини оцінки дії радіації. Поняття про зони забруднення місцевості. Одиниці вимірювання радіоактивного забруднення. Характеристика зон радіоактивного забруднення місцевості. Прогноз вірогідної радіаційної обстановки.

Поняття про категорії стійкості атмосфери. Порядок розрахунків при оцінці радіаційної обстановки. Приклад розрахунків по оцінці обстановки при аварії на об’єкті. Оцінка радіаційної обстановки при застосуванні сучасних засобів ураження. Визначення можливих доз опромінення при перебуванні у зоні РЗ. Визначення допустимого часу знаходження у зоні (задана доза опромінення).

Тема 5. Стійкість роботи промислових об’єктів у надзвичайних ситуаціях.

Прискорення темпів науково-технічного прогресу. Фактори, що впливають на стійкість роботи ОГД. Шляхи підвищення стійкості роботи об’єктів ОГД. Комплексний підхід при вирішенні завдань підвищення стійкості. Створення стійкості системи матеріально-технічного постачання. Вимоги норм проектування інженерно-технічних заходів у ЦО. Розміщення об’єктів і планування міст. Розміщення об’єктів, що мають СДОР. Водопостачання. Газо- та електропостачання. Гідротехнічні та транспортні споруди. Організація та проведення досліджень з оцінки стійкості об’єктів.

Змістовий модуль 3. Проведення рятувальних та невідкладних робіт в осередку НС

Тема 6. Ліквідація наслідків НС

Види рятувальних робіт. Етапи рятувальних робіт. Заходи при аваріях на радіаційно-небезпечних об’єктах. Заходи при аваріях на ХНО з викидом СДОР. Роботи в осередку бактеріологічного ураження. Проведення рятувальних та невідкладних робіт в осередках ураження. Особливості аварійних робіт в районах стихійного лиха. Забезпечення проведення рятувальних робіт. Забезпечення радіаційно-хімічного захисту. Заходи безпеки

при проведенні РІНР. Життєзабезпечення населення у НС. Організація харчування особового складу та населення в осередках враження.

Тема 7. Радіаційно-хімічний захист населення в НС. Прилади радіаційної, хімічної розвідки та дозиметричного контролю

Організація дозиметричного та хімічного контролю. Режими радіаційного захисту та порядок впровадження їх в дію. Організація евакуаційних заходів. Організація медичного захисту населення. Види медичної допомоги. Оповіщення населення про загрозу стихійних лих, аварій та інших НС.

Основні групи приладів радіаційної, хімічної розвідки та дозиметрії. Індикатор-сигналізатор ДП 64. Рентгенометри, вимірювач потужності дози ІМД 1Р(С), дозиметри. Прилади хімічної розвідки (ВІХР), газоаналізатори.

Забезпечення засобами радіаційно-хімічного захисту. Засоби захисту органів дихання, шкіри, види протигазів. Принцип дії, складові та технічні дані приладів радіаційної розвідки.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	п	лаб.	інд.	с.р.		л	п	лаб.	інд.	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Модуль 1 Законодавчі та теоретичні основи цивільного захисту												
Тема 1. Організація цивільної оборони в сучасних умовах	12	2	2			8						
Тема 2. Шкідливі фактори навколишнього середовища	8	2	2			4						
Тема 3. Організація захисту населення	12	2	2			8						
За змістовим модулем 1	32	6	6			20						
Змістовий модуль 2. Профілактика та дії персоналу у надзвичайних ситуаціях.												
Тема 4. Оцінка обстановки у НС	14	2	2			10						
Тема 5 Стійкість роботи промислових об'єктів у надзвичайних ситуаціях	14	2	2			10						
За змістовим модулем 2	30	4	4			20						
Змістовий модуль 3. Проведення рятувальних та невідкладних робіт в осередку НС												
Тема 6 Ліквідація наслідків НС	14	2	2			10						
Тема 7 Радіаційно-хімічний захист населення в НС. Прилади радіаційної, хімічної розвідки та дозиметричного контролю	14	2	4			10						
За змістовим модулем 3	28	4	6			20						
Усього годин	90	14	16			60						

5. Практичні заняття

№ з/п	Тема	Кількість годин
1	Життєзабезпечення сховищ та укриттів. Спеціальна обробка.	2
2	Радіаційно – хімічний захист населення у надзвичайних ситуаціях	2
3	Організація та проведення медичної допомоги населенню у надзвичайних ситуаціях	2
4	Правила поведінки населення в осередку бактеріологічного зараження	2
5	Прилади радіаційної, хімічної розвідки та дозиметричного контролю.	2
6	Профілактика стресу у надзвичайних ситуаціях	2
7	Організація допомоги населенню службами ЦЗ в осередку бактеріологічного зараження	2
8	Проведення методів реанімації ку невідкладних станах	2
	Разом	16

6. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Комбіновані надзвичайні ситуації та їх наслідки	6
2	Інженерний захист населення. Соціальна обробка.	6
3	Застосування вогнегасників та вогнегасних речовин при пожежах різних класів	6
4	Шляхи підвищення стресової стійкості комбатантів у надзвичайних ситуаціях.	6
5	Розрахунок допустимого часу знаходження комбатантів в хімічному осередку НС	6
6	Розрахунок допустимого часу знаходження комбатантів в радіаційному осередку НС.	6
7	Оснащення комбатантів при виконанні службових обов'язків в осередку НС.	6
8	Профілактика конфліктів у надзвичайних ситуаціях	6
9	Підвищення адаптаційних можливостей рятувальників при виконанні службових обов'язків	6
10	Розрахунок допустимого часу знаходження комбатантів в бактеріологічному осередку НС.	6
	Усього	60

7. Методичне забезпечення практичних занять

1. Вказівки до виконання практичної роботи «Прилади дозиметричного контролю»
2. Вказівки до виконання практичної роботи «Життєзабезпечення групових засобів захисту при аваріях на виробництві. Спеціальна обробка»
3. Вказівки до виконання практичної роботи «Перша медична допомога у надзвичайних ситуаціях».
4. Вказівки до виконання практичної роботи «Правила поведінки населення в осередку бактеріологічного зараження»
5. Вказівки до виконання практичної роботи «Засоби індивідуального захисту»
6. Вказівки до виконання практичної роботи «Організація допомоги населенню в осередку хімічного зараження».
7. Вказівки до виконання практичної роботи «Засоби пожежогасіння та профілактика пожеж на виробництві».
8. Вказівки до виконання практичної роботи «Спеціальна обробка»

8. Індивідуальні завдання

1. Законодавча основа Євросоюзу з питань охорони праці. Охорона праці – частина соціальної політики ЄС. Директиви ЄС з охорони праці. Рамкова директива 89/391/ЄС «Про введення заходів, що сприяють поліпшенню безпеки та гігієни праці працівників».
2. Трудові норми Міжнародної організації праці. Конвенції та Рекомендації МОП. Основні Конвенції МОП в галузі безпеки та охорони праці.
3. Міжнародне співробітництво в галузі охорони праці. Основні напрямки співробітництва. Організація об'єднаних націй.
4. Всесвітня організація охорони здоров'я. Міжнародна агенція з атомної енергії. Міжнародна організація праці.
5. Європейський Союз. Співдружність незалежних держав.
6. Комплекс робіт на об'єкті з попередження НС, локалізації та ліквідації їхніх наслідків за відомими алгоритмами, технологіями з урахуванням чинних галузевих норм і правил в АПК.
7. Матеріально-технічне, медичне та інші види забезпечення при проведенні рятувальних та інших невідкладних робіт на ОГД в АПК

9. Теми лабораторних занять Не передбачено

10. Індивідуальні завдання

1. Історичні передумови виникнення цивільного захисту
2. Необхідність організації системи ЦЗ на сучасному рівні.
3. Функції системи ЦЗ.
4. Характеристика класифікаційних ознак небезпек
5. Форми та рівні надзвичайних ситуацій на виробництві
6. Сутність і поняття ризику виникнення аварій і катастроф на виробництві.
7. Ідентифікація ризиків.
8. Види аварій та їх характеристика.
9. Необхідність управління ЦЗ на виробництві.
10. Форми і методи управління ризиками на виробництві.
11. Роль і місце системи ЦЗ у НС.
12. Внутрішнє і зовнішнє середовище безпеки людини.
13. Особливості функціонування системи НС України.
14. Воєнні події та поведінка у критичних ситуаціях.
15. Профілактика стресу у надзвичайних ситуаціях.

11.Методи навчання

У ході вивчення курсу «Цивільний захист» використовуємо такі методи навчання:

1. Група методів за джерелом інформації і сприйняття навчальної інформації – словесні (лекції, бесіда, розповідь), наочні (ілюстрація, демонстрація), практичні заняття.
2. Група методів за логікою передачі та сприйняття навчального матеріалу: індуктивні, дедуктивні, аналітичні та синтетичні.
3. Група методів за ступенем управління навчальним процесом: навчання за ступенем самостійного мислення при засвоєнні знань – репродуктивні, продуктивні, а саме: дослідницькі, пошукові, частково-пошукові.
4. Група методів за ступенем управління навчальним процесом: навчання під керівництвом викладача; самостійна робота з підручником, науковою літературою, текстами лекцій, практичних занять, семінарських занять, письмових завдань, робота з комп'ютером.

12.Методи контролю

Контроль знань, умінь і навичок студентів – невід'ємна складова навчального процесу та форма зворотного зв'язку при вивченні курсу «Цивільний захист». Використовуємо такі види контролю: 1. Поточний; 2. Періодичний; 3. Підсумковий.

Поточний контроль проводиться на лекціях, практичних заняттях. Його види та форми:

- **Експрес-опитування** – опитування на засвоєння попереднього матеріалу на лекції; опитування під час лекції на розуміння її суті; - контроль за засвоєнням матеріалу лекції; семінарські заняття; - співбесіда; програмований контроль знань (картки, ситуаційні завдання, тестування); модульний контроль.

- **Періодичний (проміжний)** контроль – це контроль після вивчення розділу, теми змістових модулів. Включає такі види контролю: контрольні роботи; тестові опитування; контроль за формування практичних навичок та умінь; контроль за умінням вирішувати професійно-орієнтовані питання.

- **Підсумковий** контроль – здійснюється в кінці вивчення курсу, семестровий контроль, курсові роботи; заліки; комплексні контрольні завдання; семестрові іспити.

В системі вивчення дисципліни використовується комплекс методів навчання: пояснювально-ілюстративний, спонукальний, інструктивно-практичний, репродуктивний, діяльнісний, проблемного викладу, евристичний, дослідницько-пошуковий.

Основними організаційними формами наведених вище методів навчання є: лекції, семінарські і практичні заняття, ділові і дидактичні ігри, тренінги, дискусійні форми розгляду виробничих ситуацій, складання і рішення тематичних кросвордів, наукові семінари, дебатні турніри, реферативні читання, індивідуально-дослідні завдання, навчальні конкурси, тестування.

Оцінювання знань студентів з дисципліни здійснюється на основі результатів поточного та підсумкового контролю знань (іспиту) за 100-бальною шкалою.

Поточний контроль знань студентів здійснюється за трьома напрямками:

I — контроль систематичності та активності роботи на семінарських (практичних, лабораторних) заняттях;

II — контроль за виконанням завдань для самостійного опрацювання;

III — контроль за виконанням модульних завдань.

Проміжний контроль за опануванням дисципліни здійснюється за спеціально розробленими завданнями теоретичного та практичного характеру, які оцінюються за 100-бальною системою по кожному з модулів.

13. Розподіл балів, які отримують студенти

Поточне тестування та самостійна робота ЗМ							Підсумковий тест	Сума
Змістовий модуль 1			Змістовий модуль 2		Змістовий модуль 3			100
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7		
15	15	10	10	10	10	10	20	100
40			20		20		20	100

T1, T2 ... T12 – теми змістових модулів.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Шкала оцінювання: національна та ECTS			
Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
75-81	C		
64-74	D	задовільно	
60-63	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

14.Рекомендована література

Основні законодавчі та нормативно-правові акти

1. Закон України «Про цивільний захист»
2. Кодекс законів про працю України
3. Закон України «Про пожежну безпеку»
4. Кодекс законів про працю України
5. Кодекс законів «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку»
6. Закон України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення»
7. Закон України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності»
8. Постанова Кабінету Міністрів від 25.08. 2004 № 1112 «Деякі питання розслідування та ведення обліку нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на виробництві»
9. Постанова Кабінету Міністрів від 27.06.20003 № 994 «Перелік засобів та заходів з охорони праці, витрати на здійснення та придбання яких включаються до валових витрат»
10. НПА ОП 0.00-1.28-10 «Правила охорони праці під час експлуатації електронно-обчислювальних машин». Наказ Держгірпромнагляду від 26.03.2010 р. №65.

11. НПАОП 0.00-4.03-04 «Положення про Державний реєстр нормативно-правових актів з питань охорони праці», Наказ Держнаглядохоронпраці України від 08.06.2004 р. № 151
12. НПАОП 0.00-4.09-07 «Типове положення про комісію з питань охорони праці на підприємстві». Наказ Держгірпромнагляду від 21.03.2007 р. №55.
13. НПАОП 0.00-4.12-05 «Типове положення про порядок проведення навчання та перевірки знань з питань охорони праці». Наказ Держнаглядохоронпраці від 26.01.2005 №15
14. НПАОП 0.00-4.15-98 «Положення про розробку інструкцій з охорони праці». Наказ Держнаглядохоронпраці від 29.01.2008 р. №9.
15. НПАОП 0.00-4.21-04 «Типове положення про службу охорони праці». Наказ Держнаглядохоронпраці від 16.11.2004 р. №255.
16. Депутат О.П. Цивільна оборона Навчальний посібник./ О.П. Депутат, І.В. Коваленко, І.С. Мужик // Львів: Афіша. – 2000. – 336 с.
17. ДСТУ 2272-2006 «Пожежна безпека. Терміни та визначення основних понять»
18. Конституція України. Основний закон. – К.: 1996
19. Гогіташвілі Г.Г., Карчевські Є.Т., Лапін В.М. Управління охороною праці та ризиком за міжнародними стандартами: Навч. посіб. – К.: Знання, 2007. – 167 с.

Додаткова література

1. Охорона праці та промислова безпека: Навч. посібн. / К.Н. Ткачук, В.В. Зацарний, Р.В. Забарно, С.Ф. Каштанов, Л.О. Мітюк, Л.Д. Третьякова та інші. За ред. К.Н. Ткачука і В.В. Зацарного. – К.: 2009, 222 с.
2. Черняков О.Г., Кочин І. В. Сидоренко П.І., Букін В.Є., Костенецький М.І. Медицина катастроф. Навч. посібник. К.: Здоров'я. 2001, - 348 с
3. Директива Ради Європейських Співтовариств 89/391/ЕЕС «Про впровадження заходів, що сприяють поліпшенню безпеки та гігієни праці працівників»
4. Конвенція МОП 187 «Про основи, що сприяють безпеці й гігієні праці»

15. Інформаційні ресурси

8. <http://www.dnopr.kiev.ua> - Офіційний сайт Держгірпромнагляду
9. <http://www.mon.gov.ua> - Офіційний сайт Міністерства освіти і науки, молоді та спорту
10. <http://www.nau.ua> – Інформаційно-пошукова правова система «НАУ»
11. <http://uk.wikipedia.org>,
12. www.culiader.kiev.ua,
13. <http://www.rostbubnov.narod.ru>
14. <http://librari.if.ua/book/9/930.html>
15. Офіційне інтернет-представництво Президента України <http://www.president.gov.ua/>
16. Верховна Рада України <http://www.rada.kiev.ua/> кабінет Міністрів України <http://www.kmu.gov.ua/> Офіційне інтернет-представництво Президента України <http://www.president.gov.ua/>.